

De anderstalige kleuter

Janet ten Berge

Ank Stekelenburg



Inhoudsopgave

De anderstalige kleuter

1. Ouders

De intake

Ouderbetrokkenheid

Spreeken van de thuistaal

2. In de groep

De sociaal-emotionele ontwikkeling - aandachtspunten

De communicatie - aandachtspunten

Algemene aandachtspunten voor in de groep

De tweede taalontwikkeling stimuleren - aandachtspunten

Klassikale activiteiten met taal

3. Doelgericht aanbod

Hoe leert de anderstalige kleuter (zo snel mogelijk) het Nederlands?

Incidentele en intentionele taalontwikkeling

Doelgericht aanbod – intentioneel leren

Opbouw in activiteiten

4. Methode en materialen

Welke materialen zijn ondersteunend bij de taalontwikkeling?

Bijlage 1: Stadia in de tweede taalverwerking

Bijlage 2: Didactiek *Met woorden in de weer*

De anderstalige kleuter

Nieuwkomers en anderstaligen in groep 0, 1 en 2 in een reguliere klas

In groep 1 en 2 kunnen kinderen instromen met een andere thuistaal: een anderstalige kleuter. De achtergrond van deze kleuters kan uiteen lopen. De kleuter kan geboren zijn in Nederland, maar een andere thuistaal hebben. Het kan ook een nieuwkomerskleuter zijn die recent in Nederland is komen wonen. Ook de ervaring die een kleuter heeft opgedaan kan divers zijn. De volgende vragen kunnen hier zicht opgeven: Heeft de kleuter speelervaring opgedaan (al dan niet op een crèche)?, Is er contact met andere kinderen geweest? Zijn ouders geletterd? Wordt er thuis voorgelezen? Gaan ouders in gesprek met hun kleuter, is er interactie in het gezin?

Het goed kijken naar het kind en aansluiten bij de onderwijsbehoeften is belangrijk. De vraag rijst wat heeft de anderstalige kleuter nodig om succesvol het Nederlands onderwijs te doorlopen? Hoe kan de anderstalige kleuter de noodzakelijke inhaalslag in het Nederlands maken?

In dit document staat informatie over wat anderstalige kleuters in de regel nodig hebben en suggesties voor hoe het (taal)onderwijs vorm kan krijgen.

Bij de nieuwkomerskleuters vraagt de sociaal emotionele ontwikkeling vaak om extra aandacht, meer hierover in dit document.

NB: Met kleuter wordt in dit document de anderstalige kleuter of de nieuwkomerskleuter bedoeld, zowel jongens als meisjes.

1. Ouders

De intake

In het eerste gesprek met ouders is het handig om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen over de kleuter. Een volwaardig gesprek met ouders kun je het best voeren met een tolk de tolkentelefoon, of een vertaal-app. Het is handig om het betreffende kind tijdens de intake iets voor te leggen (een puzzel, een spel of een kleurplaat of een bak met auto's of constructiemateriaal) om ook meteen een indruk te krijgen van het kind. Stel vragen om zicht te krijgen op het gezin en hun achtergrond. Gebruik bij het eerste gesprek het inschrijfformulier van de school.

Ouderbetrokkenheid

Veel gezinnen komen in een geheel nieuwe situatie. Ouders zijn vaak niet bekend met het Nederlandse onderwijssysteem. Zijn soms analfabeet of zelf niet naar school geweest. Ook krijgen kinderen misschien een hele andere opvoeding dan de van huis uit Nederlandssprekende kleuters.

Het is daarom belangrijk aan te geven hoe het reilt en zeilt bij jullie op school. Denk aan schoolregels en afspraken (schooltijden, vakanties, etc.), normen en waarden. Wees duidelijk wat je van ouders verwacht. Ga er niet automatisch vanuit dat ouders op de hoogte zijn van de afspraken die wij normaal vinden. Denk aan: afmelden, helpen op school, praten met je kind, een boekje lezen thuis, gesprekken voeren, knutselen etc.

Probeer ouders bij je onderwijs te betrekken en ondersteun hen bij het zoeken naar hulpverlenende instanties: bibliotheek, logopedie en gemeente.

Spreken van de thuistaal

Sommige anderstalige ouders (en soms ook leerkrachten) zijn in de veronderstelling dat ze nu ze in Nederland zijn alleen maar Nederlands horen te spreken met hun kind. Dat is onzin. Geef aan dat ouders vooral in de taal blijven spreken met hun kind die zij correct beheersen en waar ze zich goed

in kunnen uiten. Ouders moeten in gesprek blijven met hun kind (letterlijk en figuurlijk), anders ontstaat er sociale afstand. Bovendien is de eerste taal (thuis taal) voor hen de taal van de emotie. Ouders hebben in hun thuis taal ook hun eigen denken ontwikkeld. Daarmee kunnen ze hun kind steunen en stimuleren om zich te ontwikkelen en is het een middel om de kennis bij kind uit te breiden.

Door gesprekken over het hier en nu en over gebeurtenissen die ze hebben meegemaakt of in de toekomst mee gaan meemaken (gedecontextualiseerd taalgebruik) leren kinderen. Het maakt niet uit in welke taal het kind zijn of haar denken ontwikkelt. Ouders kunnen hen stimuleren en prikkelen. Aan een gebrekkig aanbod in het Nederlands heeft de kleuter niets.

Mochten ouders graag hun kind meer Nederlands willen aanbieden, maar ze spreken zelf onvoldoende Nederlands, wijs ouders dan op geschikte (educatieve) Nederlandse filmpjes of televisie of websites (denk aan: *Sesamstraat*, *Koekoeloe*, *Bobo*, etc.) of [digitale prentenboeken](#).

2. In de groep

De eerste dagen, als de kinderen door de ouders gebracht worden, kan het afscheid van de ouder(s) moeilijk zijn. Om de pijn wat te verzachten, kan je tijdens de eerste dagen de ochtend beginnen met een kwartiertje vrij spel of een inloop waar ouders mee kunnen spelen. Vraag ouders om 10 minuten te blijven spelen. Zoek materiaal dat de kleuter boeit.

Kinderen moeten eerst aarden, dingen voelen en ervaren. Bij het ene kind gaat dat sneller en eenvoudiger dan bij de ander. Er komt zoveel nieuws op ze af in de eerste weken, geef ze daar ruimte voor, maar wees ook duidelijk en neem de kleuter mee in de structuur. Kijk goed wat de kleuter aan kan.

Neem de kleuter op in de groep en zonder de kleuter zo min mogelijk af. De kleuter leert veel van andere kleuters en de gebruikelijke klassenactiviteiten. Daarnaast heeft de kleuter extra aanbod nodig om een goede taalbasis voor de toekomst te leggen.

In onderstaande tekst wordt eerst in gegaan op de sociaal emotionele ontwikkeling, daarna op de communicatie de algemene ondersteuning in de groep, de klassikale activiteiten en de taalontwikkeling.

De sociaal emotionele ontwikkeling - aandachtspunten

- Geef aandacht aan de landing en het wennen in de groep. Ondersteun de kleuter daarbij.
- Besteed aandacht aan een goede relatie met het kleuter, dat is wezenlijk: dat geeft de kleuter veiligheid en vertrouwen.
- Ondersteun de kleuter in het contact met andere kleuters. Het kan zijn dat de communicatie nog lastig is, waardoor conflict of juist het terugtrekken op de loer ligt.
- Benader de kleuters zoals je andere leerlingen ook zou benaderen. In sommige gevallen hebben deze kleuters wel abnormale gebeurtenissen meegemaakt, die ze moeten verwerken. Op welk moment in hun leven ze dat gaat doen, dat weten we niet. Het kind bepaalt dat zelf. Mocht het kind signalen laten zien, ga in gesprek met de intern begeleider, schaal eventueel de zorgroute op.
- Geef kinderen het gevoel dat ze zichzelf mogen zijn; wees geduldig en leg de lat niet te hoog.

- Zoek de sterke kant van de kleuters en benadruk deze. De taal kennen ze (nog) niet, maar andere vaardigheden kunnen ze zeker laten zien!
- Wees duidelijk en bied structuur aan. Maak afspraken visueel (dagritme, routines) en geef aan als de afspraken overschreden worden. Routines kunnen aangeleerd worden m.b.v. 'gedragslessen' ondersteund met picto's.
- Aan medelijden heeft de kleuter niets; het geeft het gevoel van hulpeloos zijn (en dat zijn ze niet).
- Voor sommige kleuters is het fijn dat ze zich op een eigen plekje ongestoord even kunnen terugtrekken (muziekje luisteren, filmpje kijken, tekenen) om tot rust te kunnen komen.
- Is samenspel erg moeilijk? Geef dan de kleuter de ruimte om alleen te spelen. Bouw het samenspel langzaam op.
- Met behulp van plaatjes kun je de kleuter helpen emoties uit te drukken (Blij, bang, boos, verdrietig).
- Investeren in sociale vaardigheden/ gedragsregel.
- Het inzetten van een (peuter) leerlijn kan hierin houvast bieden – zie bijvoorbeeld de [Peuterleerlijnen](#) van de CED-groep.

De communicatie - aandachtspunten

De eerste weken heeft de kleuter nodig om te wennen. Het kan even een paar weken duren voordat de kleuter de leerkracht en de andere leerlingen begrijpt. Het communiceren zal in het begin met handen en voeten gaan. Geef het de tijd en blijf er in investeren. Zorg ook dat de andere kleuters dat blijven doen. Het belangrijkste is contact maken, relatie opbouwen met de kleuter (en de ouders). Als je weet dat 7% van communicatie woorden (verbale taal) zijn, dan weet je dat voor communicatie niet per se een gemeenschappelijke taal nodig is (ook al is het natuurlijk wel handig).

Voor communicatie is niet per se een gemeenschappelijke taal nodig; 7% van communicatie zijn woorden.

- Soms is het fijn als een klasgenoot die dezelfde taal spreekt, de eerst weken even iets vertaalt om iets te verduidelijken. Na een aantal weken is dat vaak niet meer nodig.
- Spreek rustig en in het begin in korte zinnen. Gebruik niet te veel woorden, zorg zelf voor een correct Nederlands taalaanbod. Gebruik je intonatie.
- Gebruik mimiek en gebaren om iets duidelijk te maken. Wees nadrukkelijk en expliciet.
- Let op lichaamstaal van de kleuter; observatie is heel belangrijk vooral de eerste dagen.
- Zet indien mogelijk de thuistaal van de kleuter in.
Het spreken in de thuistaal om het hart te luchten of om emoties uit te drukken of om duidelijk te maken wat de bedoeling is kan voor de kleuter even heerlijk zijn. Mocht er een assistent of ouder zijn die kan vertalen, kan dat voor het kind en de leerkracht erg plezierig zijn. De thuistaal zet je dan in als middel.
- Ondersteun de interactie, een verhaal of een gesprek met tekeningen of beelden.
- Maak als leerkracht gebruik van een vertaal-app, zoals Google Translate, of de gebruiksvriendelijke app Say Hi (gratis).
- Gebruik afbeeldingen zie: [Sclera](#) of Google.
- Tekenen van iets wat je wilt vertellen kan over en weer helpend zijn in de communicatie. 'Wat heb je gedaan in het weekend?' 'Wat gebeurde er bij die ruzie?'

Algemene aandachtspunten voor in de groep

In een kleutergroep is de omgeving vaak concreet en visueel. Ook de leerkracht ondersteunt zijn of haar taal vaak op allerlei manieren. Dit is voor anderstaligen, naast het voorspelbaar zijn, erg plezierig en helpend. Bouw dit uit en zet dit in.

- Wees helder en duidelijk in afspraken en regels. Stel geen lagere eisen aan de kleuter of zwak geen regels af die ook voor de andere kleuters gelden. Het is belangrijk dat de kleuter goed weet wat mag en wat niet mag.
- Besteed veel aandacht aan de routines en oefen deze in. Een nieuwkomerskleuter zal in het begin veel (talige) instructie niet mee krijgen, maar het voorbeeld volgen van de anderen. Als de kleuter het niet oppikt door een goed voorbeeld te volgen, dan is het belangrijk om hier aandacht aan te besteden en dit in te oefenen met de kleuter.
- Structuur en regelmaat zijn een belangrijke houvast voor de kleuter. Kijk wel goed of de regels en activiteiten bij de ontwikkeling van de kleuter passen. Wat zijn de onderwijsbehoeften? Wellicht functioneert de kleuter nog op een peuterniveau en heeft hij nog iets in te halen. Kijk dan of je doelen formuleert vanuit peuterdoelen. Zie bijvoorbeeld [peuterdoelen van het NJI](#).
- Ondersteun visueel de structuur. Bijvoorbeeld met dagritmekaarten. Niet alleen aan het begin van de ochtend, maar ook bij wisseling van activiteit. Wijs aan op welk moment je bent en waar je over 5 min. naar toe gaat.
- Gebruik de klok of time-timer om aan te geven wanneer er gewisseld wordt in activiteit. Waarschuw de kleuter persoonlijk dat de (speel)activiteit bijna is afgelopen (en wijs naar de klok of time-timer) en geef aan wat jullie daarna gaan doen (bijvoorbeeld opruimen, jas pakken).
- Zorg dat de nieuwe kleuter met andere kleuters in contact komt en een band kan opbouwen. Deze interactie zal de nieuwkomerskleuter enorm helpen bij het leren van het Nederlands (het incidenteel taalleren). Een taal leer je door uit te proberen.
- Betrek de kleuter zoveel mogelijk bij alle opdrachten en gezamenlijke activiteiten. Kijk goed wat het kind aan kan, wat betreft spanningsboog en niveau. Lukt het nog niet om 10 minuten naar een verhaal in de kring te luisteren? Maak dan de afspraak dat de kleuter 5 minuten bij de begroeting in de kring is en daarna even aan een tafel of een kleedje iets anders mag doen. Bouw de tijd langzaam op. Zorg voor succeservaringen en blijf hoge stellen doelen. Het doel is om de kleuter zo spoedig mogelijk te laten aansluiten bij de groep. Zorg voor zoveel mogelijk visuele ondersteuning of concrete materialen bij activiteiten en instructie. Zowel bij uitleg, als bij het uitvoeren van een werkopdracht.
- Maak bij instructie gebruik van voordoen- nadoen. Verwoord wat je doet.
- Geef de kleuter een taakje waar hij verantwoordelijk voor is.
- Gebruik veel korte versjes en liedjes om de dagstructuur te geven (bijvoorbeeld liedje voor het opruimen of het in de kring gaan zitten).
- Als de kleuter nog geen (Nederlandse) taal tot zijn beschikking heeft om zich te kunnen uiten, kan dat ervoor zorgen dat het niet lukt om de grens aan te geven. Dit kan leiden tot conflicten met andere kleuters. Spreek met de klas een bepaald woord/ gebaar af waarmee kinderen kunnen aangeven dat er over hun grens wordt gegaan.
- Praat er met de andere kleuters over dat de nieuwe kleuter geen Nederlands begrijpt, waardoor sommige (spel)regels niet bekend zijn. Zo ontstaat er meer begrip en tolerantie onderling.
- Zorg voor extra taalaanbod, pre-teaching, herhaling en controle (zie doelgericht onderwijsaanbod).

De tweede taalontwikkeling stimuleren - aandachtspunten

De kleuters moeten eerst wennen aan onze taal; dat vraagt tijd! De ontwikkeling verloopt van begrijpen (receptief of passief) naar gebruiken van taal (productief/ actief). Ook gaat de mondelinge taal vooraf aan de schriftelijke taal. Dus het oefenen in het spreken is een belangrijk voor de ontwikkelen van het schrijven op latere leeftijd.

Tijdens het leren van een tweede taal zijn er stadia te onderscheiden; van gewenningsfase, naar redzaamheidsfase, naar omgangstaal, naar tot slot de leertaalfase. Voor de kenmerken per fase, zie bijlage 1.

De kleuter kan ondersteund en gestimuleerd worden om zijn (tweede) taal en het denken verder te ontwikkelen. Hieronder volgen een aantal aandachtspunten en tips hoe dit kan:

- Door het spel van de kleuter te begeleiden met taal, te verwoorden, betekenis te verlenen met taal aan hetgeen er gebeurt, leert de kleuter taal. Nog meer tips en filmpjes? Zie [Eduseries](#).
- Ook met kinderen die nog weinig Nederlandse woorden tot hun beschikking hebben kun je een gesprek voeren. Hoe? Zie: [Weinig taal toch in gesprek](#) (Van der Zalm en Damhuis, 2014).
- Door interactie tussen leerkracht en de anderstalige kleuters en andere kleuters.
- Door veelvuldig gebruik te maken van liedjes, vingerversjes, rijmpjes. Kleuters komen zo in aanraking met klanken, zinsconstructies en intonatie van de nieuwe taal.
- Door bewegingsactiviteiten die ondersteund zijn met taal. Dit is ook een handige manier om de kleuter vertrouwd te maken met instructies.
- Stel in het begin niet teveel vragen waar je een gesproken antwoord (productieve vaardigheid/ actieve kennis) op verwacht. Stel in het begin gesloten vragen (ja/nee) of vraag om non-verbale reacties (iets aanwijzen, ophalen, nadoen) dan doe je beroep op receptieve vaardigheden (passieve kennis). Vraag bijvoorbeeld: 'Waar zie je de fiets?' Of 'waar zie iemand schilderen?' Dat zijn vragen waar je passief op kunt reageren.
- Het gaat in de eerste periode om de inhoud en niet om de vorm waarop iets in gezegd wordt. Dus functioneel taalgebruik en niet per se correct taalgebruik. Verbeter de kleuter **onnadrukkelijk**. De kleuter zegt bijvoorbeeld 'hij eten morgen op school', leerkracht geeft feedback 'ja, hij eet morgen op school'.
- Pas je taalaanbod op het niveau van het kind. Als je bijvoorbeeld een prentenboek voorleest zorg allereerst voor een boek waarin uit de plaatjes is af te leiden wat er gebeurt. Vervolgens paraphraseer je zinnen die moeilijk zijn; je leest die voor zoals het er staat en verander daarna dezelfde zin in een zin die de kleuter wel kan begrijpen. Zo zorg je wel voor een aanbod op (denk)niveau, maar maak de taal toegankelijk voor de kleuter.
- Zorg voor doelgericht taalaanbod en eventueel een extra aanbod (expliciet en intentioneel taal leren). Sluit altijd aan bij het thema in de groep. Dat zorgt voor een grotere kans op herhaling van de woorden.
- Zet in op woordenschat. Zorg dat woorden worden aangeboden (uitgelegd) en herhaald in verschillende contexten. Bijvoorbeeld de woorden uit een kringactiviteit (*verhuizen, inladen, vervoeren, uitladen*) komen terug in een hoek of bij een thematafel of buitenspel of een prentenboek of een knutselactiviteit.
Let op: voordat kinderen woorden passief kennen zouden ze ongeveer 7- 9x herhaald moeten worden. Voor actieve kennis (dus het gebruiken) is nog meer herhaling nodig. De 4-takt van de methodiek *Met woorden in de weer* is hier een geschikte didactiek voor. In methode voor kleuters zit vaak een woordenschatdeel.
In de beginfase kunnen deze woorden nog lastig zijn, dan is [Total Physical Respons](#) een mooie manier om woorden aan te leren. Ook de methode *Klein Beginnen* (CED-groep) is geschikt.

- Stel hoge doelen. Na enige tijd kan de kleuter aanhaken bij de woorden uit de methode. Echter heeft de nieuwkomer kleuter wel meer uitleg en herhaling nodig dan een reguliere kleuter.
Het woordenschatprogramma *Logo3000*, waar de 4-takt van *Met woorden in de weer* van [Rezulto](#) in is verwerkt, geeft een goede houvast. Logo3000 is gebaseerd op de BAK-lijst, de [BasisAmsterdamseKleuterlijst](#).
- Denk ook aan extra inzet op begrippen en zorg ook dan voor veelvuldige herhaling.
- Zet in op interactief voorlezen met prentenboeken. Let op: “eenvoudige” korte Jip en Janneke-verhalen zijn erg talig en hebben (meestal) minimale visuele ondersteuning.
- Als voorbereiding op groep 3 is het kritisch luisteren een belangrijke vaardigheid. Dat kan door interactief voorlezen, een opdracht letterlijk uitvoeren of een kleurplaten inkleuren zoals de leerkracht aangeeft (‘Kleur de haren van de jongen bruin.’) of een tekendictee (‘Teken een huis met een schoorsteen. Het huis heeft twee grote ramen en twee kleine. Er staat een grote boom naast het huis.’etc.). Je kunt ook ontwikkelingsmateriaal inzetten [Begrippentaal](#) (Rolf).

Sommige kleuters voelen zich vrij en zullen zelfs in hun eigen taal tegen je spreken, in de veronderstelling dat jij hen begrijpt. Anderen hebben in de eerste periode een ‘stille periode’ zij spreken niet, totdat zij zeker van zijn dat ze hetgeen ze willen zeggen goed uitspreken (stadia in NT2-verwerving) . Probeer het spreken niet te forceren. Blijf wel alert, mocht het spreken of het begrijpen na weken niet vlotten of je maakt je zorgen, schakel dan hulp in van een logopedist.

Klassikale activiteiten met taal

- Zet de kleuter bij kringgesprekken bij jou in de buurt, zodat je gemakkelijk lichamelijk contact kunt maken.
- Ga vooral aan de slag met concrete materialen, levensechte situaties en opdrachten. Koppel die aan taal.
- Zorg voor korte activiteiten waar iets te doen valt.
- Bewegingsactiviteiten bieden een mooie kans om kleuters op een natuurlijke manier vertrouwd te laten raken met instructies.
- Stel in het begin niet teveel vragen waar je een gesproken antwoord op verwacht. Vraag om non-verbale reacties (iets aanwijzen, ophalen, nadoen).
- Zorg dat de kringmomenten, kort en effectief zijn. Wat is je doel? Is de activiteit voor de anderstalige kleuter te volgen. Is er voldoende te zien? Gebeurt er voldoende of is het met name een talige activiteit?
- Bouw het kringmoment voor de kleuter langzaam op. Als de kleuter storend gedrag vertoont. In de kring luistert de kleuter vaak wel 15 minuten in een taal die ze nog niet verstaan, sommige kleuters zullen dat in het begin nog niet volhouden. Na 5 minuten kan de kleuter dan een werkje aan tafel of op een mat gaan doen.
- Als de kleuter volgt, kijkt, maar nog niets zegt is dat geen probleem. De kleuter verwerft dan receptieve kennis. Het is een kwestie van tijd voordat een kleuter ook echt deelneemt aan het gesprek (productief). Receptieve (taal)kennis (begrijpen) gaat vooraf aan productieve (taal)kennis (uiten van deze kennis).
- Bied visuele ondersteuning bij kringgesprekken door het tonen van afbeeldingen, voorwerpen, door iets uit te beelden of te laten uitbeelden.
- Een gesprek in kleine kring (5 kinderen) is vaak effectiever dan een kring gesprek met de hele klas. De kleuter zal makkelijker een inbreng kunnen en durven leveren. Ook is het voor de leerkracht makkelijker af te stemmen op de kleuter.

- Bied een activiteit voorafgaand aan de grote groep al aan in een de kleine groep (pre-teaching). Dit zorgt voor herkenning en een competent gevoel.
- Zorg ook voor herhaling. Voer de activiteit nog een keer uit.

Stem bij hulpvragen af met collega's. Probeer creatief te denken

3. Doelgericht aanbod

Hoe leert de anderstalige kleuter (zo snel mogelijk) het Nederlands?

Hoe sneller de kleuters het Nederlands oppikken hoe fijner. Het stelt de kleuter dan namelijk in de gelegenheid om via het onderwijs zijn kennis te vergroten. Net als baby's verwerven kleuters het Nederlands het snelst door de taal veel te horen. Na verloop van tijd gaan ze de taal ook gebruiken. Het tempo waarin kleuters de tweede taal verwerven is afhankelijk van onder andere kindkenmerken (taalgevoel, leerstijl) en omgevingsfactoren: het aanbod thuis en op school.

De kunst op school is om de kleuter als het ware te verleiden om motiverende dingen te doen, waar ze het Nederlands voor nodig hebben. Vervolgens zal de omgeving (leerkracht of andere kleuters) met behulp van taal betekenis verlenen aan hetgeen de kleuter ziet, voelt en ervaart.

Wat zijn basisvoorwaarden voor taal leren?

- een positief en veilig leerklimaat,
- goede relatie met leerkracht en andere kleuters,
- betekenisvolle taken waarbij kleuters taal leren terwijl ze concrete acties uitvoeren en concrete ervaringen opdoen. Het helpt enorm wanneer de handelingen ondertiteld worden. Kinderen pikken dan (eerst receptief) de taal op. Dit wordt ook wel het actief leren genoemd: het leren door ervaren in combinatie met het opdoen van tactiele en lichamelijke ervaringen,
- ondersteuning tijdens interactie: je moedigt kinderen aan, knikt, denkt hardop, verwoordt handelingen van de kinderen en jezelf, gaat in gesprek, geeft nieuwe impulsen en ideeën en biedt hulp bij drempels, breidt de taal uit of verdiept de taal.

Voorbeeld van verwoorden: Leerkracht: 'Ik schenk even een kopje koffie in'. 'Wil jij even een kopje koffie voor moeder inschenken?' 'Heel goed, jij schenkt een kopje koffie in voor moeder'. Voorbeeld van uitbreiden en verdiepen: 'Mag ik een kopje koffie in een glas? Ja, die zonder dat oor.' 'Ik lust er ook wel een gebakje bij. Ha fijn je legt het gebakje op een schoteltje.'

Incidentele en intentionele taalontwikkeling

In rijke taalleeromgeving en in een groep met Nederlandse kinderen om zich heen zal de kleuter veel Nederlandse taal terloops oppikken. Tijdens het spelen in de hoeken, het buitenspel en omgang met anderen leert de kleuter de Nederlandse taal. Dit noemen we het **incidentele taalonderwijs**. Een voorbeeld: als de kleuter speelt in een hoek en hoort dat een andere kind een aantal keren 'kopje' tegen het Arabische 'kub' zegt, dan hangt de kleuter een nieuw (Nederlands) label aan het concept in zijn hoofd opnieuw: dit ding is een 'kub', maar ook een 'kopje'. Een ander voorbeeld is dat de kleuter een woord (het label en het concept) leert door dat het woord toevallig voorbij komt en de leerkracht het uitlegt, benoemt en herhaalt.

Het spel in de hoeken kan worden beïnvloed door materialen die in een taalles aanbod zijn gekomen in de hoeken te leggen. Op deze manier kan er gezorgd worden voor herhaling van aangeboden woorden. Er is dan sprake van **intentioneel taalonderwijs**. Er is sprake van een doelgericht aanbod

in een activiteit en dit aanbod komt terug in een hoek. Het intentioneel taalonderwijs kan op verschillende manieren vorm krijgen.

Incidenteel taalonderwijs

Een kleuter speelt in een hoek en hoort een ander kind een aantal keren 'kopje' zeggen tegen het Arabische 'kub'. De kleuter labelt het concept in zijn hoofd opnieuw: dit ding is een 'kub' maar ook een 'kopje'.

Of een kleuter leert een woord (label en concept) doordat het toevallig aan de orde komt en de leerkracht het uitlegt en benoemt.

Intentioneel taalonderwijs

Vooraf vindt er een selectie van woorden plaats bij een thema. De woorden worden aangeboden in een taalactiviteit. Tijdens bijvoorbeeld het spel in de hoeken komen de woorden terug, door het materiaal dat bij de woorden hoort in de hoeken te leggen. Op deze manier zorg je voor herhaling van aangeboden woorden.

Doelgericht taalaanbod – intentioneel leren

Naast de momenten waarop kinderen terloops taal leren is het van belang om een planning te maken met instructiemomenten gericht op taal. Het accent ligt dan op het aanleren van de leerstof (taal). Zet hoog in en stel een plan met doelen op. Op de LOWAN PO website vind je [ontwikkellijnen voor nieuwkomerskleuters](#), daar zijn doelen voor verschillende domeinen te vinden voor het 1^e jaar. Essentieel is dat er in een planning verschillende taalonderdelen voor de anderstalige kleuter zijn opgenomen:

Belangrijke taalonderdelen zijn:

- Klanken aanleren,
- Fonemisch bewustzijn (het bewustzijn dat woorden uit klanken bestaan),
- Woordenschat,
- Mondelinge taalvaardigheid,
- Begrijpend luisteren en het kritisch luisteren.

Opbouw in activiteiten

Na een periode van gewenning kan er gestart worden met doelgericht aanbod voor taal. Hiermee wordt bedoeld dat je doelen plant en vervolgens vanuit een thema zorgt voor een passend onderwijsaanbod. Maak keuzes in soorten taalactiviteiten en selecteer woorden die je wilt aanbieden. Welke taalactiviteiten staan centraal? Welke woorden hebben de kleuters daarvoor nodig en pre-teach ik? Welke klanken worden aangeboden en herhaald? Maak gebruik van de Plan-Do-Act-Check-cyclus, stel het aanbod bij als het te moeilijk of te makkelijk is.

De eerste maanden zijn [Total Physical Respons](#) (TPR) activiteiten zeer geschikt om aan te bieden. Kleuters leren woorden en zinnen door opdrachten uit te voeren. 'Ik loop naar de deur', 'Nabil rolt de bal', 'Wij knippen het papier.'

Ook het aanleren van (beweeg)liedjes en versjes is een goede manier om de kleuters in aanraking te brengen met de klank, het ritme, de intonatie, de zinsbouw en de woorden uit de Nederlands taal.

In het begin is het goed om te zorgen voor speciale taalactiviteiten voor de kleuter. Later is het meest praktisch als een kleutermethode voorhanden is, deze als uitgangspunt te nemen. Maak een keuze

uit de activiteiten en zorg voor voldoende herhaling. Ook kan een activiteit in een kleine groep ge-pre-teached worden.

Geschikte taalactiviteiten na de eerste periode:

- **Interactief voorlezen;** zo wordt een beroep gedaan op het begrijpend luisteren. De leerkracht stelt tijdens het voorlezen vragen ('Zie jij de koe?') en de kleuter kan reageren. De betrokkenheid van kleuters wordt vergroot als er gebruik gemaakt wordt van concrete voorwerpen ter ondersteuning van het verhaal. Bij het gebruik van de verteltafel wordt het hele verhaal uitgespeeld met concrete voorwerpen. Later kan het boek nog eens voorgelezen worden. Verder kan het verhaal worden uitgespeeld of terug verteld,
- **Digitale prentenboeken;** zowel klassikaal, dan kan het beeld stil gezet worden om even wat toe te lichten of een vraag te stellen, als individueel met een koptelefoon, dan is het een goede herhaling. Als ouders graag thuis ook correct Nederlands taalaanbod geven, kunnen ouders het digitale prentenboek thuis herhalen.
- **Woordenschaanbod;** zorg per thema voor een aanbod van 4 tot 5 woorden per dag of minsten 15 woorden per week. Kies woorden die bij elkaar passen en zet ze in een cluster, bied ze aan en zorg voor voldoende herhaling. (zie didactiek *Met Woorden in de Weer*). De aangeboden woorden worden opgehangen in de klas (tekeningen of plaatjes internet). Zet de woorden met de lidwoorden er onder. Zorg dat je de woorden inoefent en herhaalt. Een kopie van de plaat die in de klas wordt gehangen kan in een map mee naar huis worden gegeven. Voor het aanbod van woordenschat geldt zet in op kwaliteit in plaats kwantiteit. Als er in de methode is kijk of er een woordenschatlijn inzit. Kijk goed of deze al bruikbaar is. Zitten er concreet-visuele materialen bij? Zo, niet kies dan woorden uit de omgeving van het kleuter, bijvoorbeeld woorden die de kleuter nodig heeft om te functioneren in de groep. Bied deze op de *Met woorden in de weer-maniër* aan.
- **Interactie;** tussen leerkracht en kleuter en tussen kleuters onderling. Hiervoor is het contact maken met elkaar fundamenteel. De meeste kleuters zullen van nature met elkaar in gesprek gaan. Zorg dat ze dat blijven doen, ook al spreekt de kleuter een andere taal. Ze zullen elkaar (meestal) begrijpen en verstaan. De leerkracht geeft het goede voorbeeld. In de kleine kring of tijdens het spel is er gelegenheid om te komen tot interactie. De leerkracht kan zijn taalaanbod afstemmen op de kleuter en omgekeerd. Ook kan de leerkracht verwoorden wat de kleuter doet, zij verleent betekenis aan de situatie met behulp van taal.
- **Mondelinge taalvaardigheid;** zorg voor voldoende spreekgelegenheid voor de kleuter, zij kan dan oefenen met de taal. In het begin is dat het meest veilig in een kleine groep of tijdens het spel. Het leren begrijpen en spreken van taal gaat gepaard met veel oefenen.
- **Taalfuncties;** aanleren van taal dat past in een specifieke situatie kan tijdens een rollenspel. Bijvoorbeeld: Hoe vraag of je naar de toilet mag? Of je iets mag lenen van iemand? Wat zegt de dokter tegen zijn patiënt? Of de kassière?
- Het aanleren van **klanken met klankgebaar** is ondersteunend voor de kleuter als het leert lezen. Jonge kleuters zijn daar misschien nog niet aan toe. Neem oudere kleuters als het even kan mee in het aanbod van de groep om het **fonemisch bewustzijn** te oefenen. Heeft een kleuter na een aantal weken erg veel moeite met de uitspraak van klanken, dan is het mogelijk om logopedie in te schakelen. Het programma *Steuntje in de rug* of *Wat zeg je?* kan helpend zijn.

4. Methode en materialen

Welke materialen zijn ondersteunend bij de taalontwikkeling?

Allereerst alle concrete of levensechte materialen uit de directe omgeving van de kleuter (kleding, speelgoed) zijn ondersteunend bij de taalontwikkeling. Ten tweede de speel- en ontwikkelingsmaterialen (memorie, actie- reactie) uit de groep, prentenboeken, informatieve boeken plaatjes, (interactieve) praatplaten, viltborden, filmpjes van internet etc. Ten derde als er een kleutermethode is, kijk dan goed welke materialen aansluiten bij de kleuter. Ongetwijfeld is veel van dit materiaal goed bruikbaar. Denk bij gebruik aan de aandachtspunten die eerder in dit stuk genoemd zijn.

Aanvullende informatie / materialen

LOWAN is een organisatie die onderwijs nieuwkomers in het Primair Onderwijs ondersteunt. Op de [LOWAN-website](#) is actuele informatie beschikbaar, waaronder ook materialen die te downloaden zijn. Daarnaast hebben zij een helpdesk om te ondersteunen.

Ook is er een expert op het gebied van NT2 in dienst van het Samenwerkingsverband; ook zij kan meekijken en ondersteunen bij vragen met betrekking tot de kleuters op school. Via de onderwijscoach kan contact gelegd worden.

Stadia in de tweede taalverwerving

In het leren beheersen van de Nederlandse taal door NT2 kinderen kunnen enkele stadia onderscheiden worden:

Stadium 1: De gewenningsfase

In dit stadium leert de leerling wennen aan de (Nederlandse) school en aan de klanken van de Nederlandse taal. De leerling moet de kans krijgen zich veilig en beschermd te voelen, zodat hij kan openstaan voor alles wat op hem afkomt. Bekend worden met de regels in de klas en de gang van zaken op school; weten waar alles ligt in de klas en hoe de materialen werken kunnen bijdragen aan dat gevoel van veiligheid. In dit stadium hoort een zogenaamde stille periode, waarin het kind weinig of niets zegt. Het heeft deze periode nodig om te wennen aan de taal en die in zich op te nemen. Deze periode kan korter of langer duren. De volgende signalen geven aan dat het kind gaat wennen aan de school.

Signalen voor aangepast gedrag:

- Kijkt met belangstelling naar wat andere kinderen doen. Gezichtsuitdrukking verraadt, dat het met anderen meeleeft
- Doet wat andere kinderen doen, eventueel nog op zichzelf
- Praat in zichzelf in eerste taal ter begeleiding van activiteiten
- Accepteert routines en regels van de groep, volgt voorbeeld van andere kinderen op. Bv. bij opruimen, naar buiten gaan, etc.

Signalen voor ontvankelijkheid voor tweede taal:

- Gebruikt gebaren tegen leerkracht
- Begint te reageren op eenvoudige aanwijzingen in het Nederlands "kom eens hier", "ga eens zitten". Zegt woorden na als "Goedemorgen" "Hallo" "Nee" "Ja" "Dank je wel"
- Begint "nee" te zeggen om zich te verweren

Stadium 2: De redzaamheidsfase

Deze fase stelt nieuwe taalbehoeften bij het kind. Van passief luisteraar wordt het kind nu iemand die zelf ook contacten wil leggen. Het kind heeft nu taal nodig om zichzelf te redden in de situaties van de groep. Het moet kunnen vragen om dingen die het nodig heeft. Het moet weten hoe je via taal aandacht van anderen krijgt. Voor al deze doeleinden zal het kind een minimum aan woordenschat en taalvormen moeten hebben. De passieve taalkennis is groeiende, maar er is nog moeite met productief taalgebruik.

Signalen voor redzaamheidsstaal:

- Kan mensen en dingen om zich heen benoemen
- Vraagt om namen van mensen en dingen als hij die niet weet
- Maakt behoeften door middel van taal kenbaar
- Gebruikt ook taal om zich te beschermen en te verdedigen
- Kan eenvoudige beschrijvingen in concrete situaties geven

Stadium 3: De omgangstaal

"Je kunt je redden" is wat anders dan "kunnen meedoen en meespelen". Meedoen vraagt, dat de leerling zelf een bijdrage kan leveren tot het gebeuren en het gesprek daarover. Daarvoor moet je kunnen inspelen op de situatie en kunnen reageren op nieuwe ontwikkelingen in de spel- of leersituatie.

Signalen voor omgangstaal:

- Kan activiteiten van zichzelf en anderen benoemen
- Kan plaatsaanduidingen in handelingen beschrijven
- Kan activiteiten van andere kinderen sturen en reageren op aanwijzingen van andere kinderen
- Kan voorkeur en afkeur uitdrukken
- Kan vooruitlopen op eigen of andermans handelingen
- Kan praten over dingen die in het onmiddellijke verleden gebeurd zijn

In dit stadium kunnen ook kenmerken van de vorm van de taal onderscheiden worden.

Typerende vorm kenmerken zijn bv.:

- De zinnen bestaan meestal uit niet meer dan 5 of 6 woorden
- De zinnen bevatten nauwelijks voegwoorden
- Er zijn afwijkingen in de woordvolgorde
- Werkwoordsvervoegingen worden omzeild of vertonen afwijkingen
- Afwijkende meervoudsvormen
- Foute lidwoorden
- Door elkaar halen van hij en zij

In dit stadium lijkt het kind opeens meer fouten te gaan maken. Het lijkt alsof de taalbeheersing van het Nederlands achteruit gaat. In werkelijkheid maakt het kind de fouten omdat het de regels van de Nederlandse taalstructuur gaat ontdekken en toepassen. Het ontdekt bv. dat er lidwoorden bestaan en gaat deze gebruiken. Het kind weet alleen nog niet wanneer welk lidwoord van toepassing is. Aan het eind van stadium 3 is het kind meestal zover dat het redelijk mee kan doen aan allerlei doeactiviteiten in de groep.

Stadium 4: De leertaalperiode

Het Nederlands dat het meertalige kind nu verworven heeft is van een bepaalde soort. Het is de taal die vooral geschikt is voor het deelnemen aan omgangssituaties in het dagelijkse leven. Deze taal is concreet en nog niet geschikt voor het praten over dingen in het verleden of de toekomst, voor redeneren, voorspellen en voorstellen. Voor deze functies is speciale, meer abstracte taal nodig. In dit stadium moet het kind een situatie uit elkaar kunnen halen in de belangrijkste aspecten. Het moet vervolgens verschillende aspecten onder een noemer kunnen brengen. Hiervoor moet het kind een aantal begrippen aangereikt krijgen.

Signalen voor leertaal:

- Kan hoeveelheidsaspecten in situaties beschrijven
- Kan kwalitatieve aspecten, oa. kleuren, in situaties beschrijven
- Kan vergelijkingen onder woorden brengen
- Kan volgorde in een procesverloop beschrijven
- Kan verbanden tussen verschijnselen onder woorden brengen, oa. oorzaak en gevolg relaties
- Kan gebeurtenissen in de toekomst onder woorden brengen

Aan het einde van stadium 4 zullen ook de vormaspecten van de taal verder ontwikkeld zijn. De taal van de tweede-taalverwerver zal nu veel meer lijken op standaard Nederlands, hoewel er nog veel afwijkingen zullen bestaan.

Kenmerken van de vorm van de taal in stadium 4:

- De woordenschat wordt steeds groter, maar is kleiner dan van een kind met Nederlands als moedertaal
- Er worden fouten gemaakt in meer ingewikkelde zinnen
- Er zijn minder fouten in de vorm van de woorden, wel nog bij onregelmatigheden in de Nederlandse taal zoals bij sterke werkwoorden (valde ipv. viel).

